

Franc Šěn

„Měsacne Pismo k rozwučenju a k wokřewjenju“ – prěni serbski čišćany časopis

Wo spočatkach serbskeho nowinarstwa we 18. lětstotku wěmy mało. Jakub Wjacslawk je w swojej Serbskej bibliografiji ani njewobkedźbuje. Měrćin Völkel mjenuje w swojej příručce „Serbske nowiny a časopisy w zašłosći a přitomnosći“ jako prěni pospyt rukopisne „Lipske nowizny a wšelkizny“.¹ Štož wo tym wě, ma z nastawka Korle Awgust Jenča: „Kaž so zda, myslachu sebi sobustawy towarstwa po Körnerowej radze w tutym času sylnje na založenje serbskeho časopisa a počachu tehodla kónc lěta 1766 k najmjeńšemu rukopisne serbske nowiny w towarstwje wudawać pod napismom: „Lipske Nowisny a Schitkisny“, wot kotrychž staj so dwě čisle (bohužel jenož tehdomnišu politiku wobsahacej) w knihowni Maćicy S. wukhowalej.“² Wot Oty Wićaza³ přewza nahlad, zo drje je Jan Wjacslaw (Wenzel) z Džěžnikow so najbóle wo to starał. Na samsnej žórle je so Walter Rauch w swojim přepytowanju „Presse und Volkstum der Lausitzer Sorben“ zložował: „Aus der Wahl des Titels und den dürftig überlieferten Angaben kann geschlossen werden, daß die Verfasser, über den strengeren Rahmen einer Gelehrten Zeitschrift hinausgehend, ein weitere Kreise ansprechendes Historisch-Politisches Blatt zu schaffen gedachten. Das Unternehmen scheiterte wohl an den Mühen des Abschreibens. [...] Die beiden bekannt gewordenen Stücke scheinen aber eher bescheidene Probenummern gewesen zu sein.“⁴

K. A. Jenč njeje nowinu před 150 lětami jenož widzał, ale je original 1849 we wuměnje z nowšej literaturu přepodał knihowni Maćicy Serbskeje.⁵ Poslednja powěsć wo njej pochadza wot Jakuba Wjacslawka, kiž wopisa jeje wulkosć: 7 łopjenow w kwartowym formaće.⁶ Hač wosta nowina po zarjadowanju samostatneho Maćičneho archiwa w l. 1927 dale w knihowni, njewěmy. Jeje slědy zhubja so w léće 1945, hdyž so mjez zbytkom Maćičneje knihownje a archiwa hižo njenamaka.⁷ Škoda, zo před tym nchtó nowinu bóle zaň njeměješe a so z njej dokładnišo njezaběraše. Rady bychmy wědzeli, za kajke powěsće so studenća zajimowachu a kak so srjedź 18. lětstotka zwuraznichu. Bě džě to jedyn z mało zažnych pomnikow swětneho pismowstwa; a by-li to był jenož přeložk z načasneho Lipščanskeho tydženika při wuzneho titla „Das Leipziger Allerley der neuesten und merckwürdigsten Begebenheiten“.

Podobnje ma so z druhim pospytom, přěnim čišćanym časopisom pod titlom „Měsacne Pismo k rozwučenju a k wokřewjenju“. Tež k njemu móže M. Völkel jenož K. A. Jenča citować:

¹ VÖLKELE, Měrćin: Serbske nowiny a časopisy w zašłosći a w přitomnosći. Budyšin 1984, s. 9.

² JENČ, Korla Awgust: Serbske předařske towarstwo w Lipsku wot lěta 1716–1866, w: Časopis Maćicy Serbskeje [dale ČMS] 20 (1867), s. 474, nůžka.

³ WIĆAZ, Ota: Stawizny serbskeho nowinarstwa, w: Nowa doba 6 (5. 7. 1952) 79.

⁴ RAUCH, Walter J.: Presse und Volkstum der Lausitzer Sorben. Würzburg 1959 (= Marburger Ostforschungen; 9), s. 14–15.

⁵ Rozprawa, w: ČMS 2/3 (1849–1850), s. 150.

⁶ WJACSLAWK, Jakub: Katalog serbskeho wotdžěla knihownje Maćicy Serbskeje. Budyšin 1924, s. 139.

⁷ ŠĚN, Franc: Wobstatki a wosud knihownje a archiwa Maćicy Serbskeje, w: Lětopis (1999) 2, s. 19–32.

„Prěni pŕiklad tajkeho potlůčenja serbskich pismow pŕez krajnu wyšnosć [pŕez kotru, mi znate njeje] mjenuje lěto 1790. Augusta tuteho lěta mjenujcy wudaštaj dwaj serbskaj kandidataj, Šěrach w Budyšinje a Janka w Bukecach, pŕěnje čislo pŕěnjeho serbskeho časopisa pod napismom ‚měsacne pismo k rozwučenju a k wokŕewjenju‘. To same wopŕima po kŕótkej pŕjedyryči někotre nabožne pŕašenja, kŕótko wopisanje pocpule, jene małe powjedančko, započatk jeneho wjetšeho powjedančka a na posledku někotre hudančka. Wot tuteho měšačneho časopisa žane druhe čislo wušlo njeje, dokelž bu to same wot wyšnosće z dobom zakazane, kaž je to w tym čisle, kiž so w knihowni michałskeje cyrkwje w Budyšinje namaka, wot někoho z pjerom pŕispomnjene. Jako winu, čeho dla bu tute njewinowate pismo zakazane, čitamy, zo so njeby něhdže serbski lud po pŕikladže Francowzow swojemu knježerstwu spječil.“⁸

Měšačnik zachował bě Bohačesć Bjedrich Ponich, tohorunja kandidat bohosłowstwa, kiž serbske čisće zběraše a w Budyšinje pŕebywaše, doniž 1806 skónčnje farske městno w Hóznicy a 1809 we Łuču njenaňdže. Jeho knihownju kupi po jeho smjerći 1826 Handrij Lubjenski za Serbske pŕědarske towarstwo. Na namjet Handrija Zejlerja wosta knihownja w Budyšinje, w kapale Michałskeje cyrkwje⁹ a 1841 pŕewostaji ju Lipšćanske towarstwo Budyskej wotnožce „starych knjezow“ Sorabije. Njedźiwajo na to wuda Budyski farar Pawoł Božidar Kapler 1928 knihownju Wilhelmej Grafej¹⁰, kotryž wotwjeze ju do domu Sorabow na džensnišej Ericha Kästnerowej 11 w Lipsku. Po druhej swětowej wójnje mjejštaj hišće Ota Wićaz a Božidar Dobrucky móžnosć pŕistupa k archiwej a knihowni bywšeho Serbskeho pŕědarskeho towarstwa, po 1956 „stari knježa“ Sorabije, kiž k nowowutworjenej serbskej Sorabiji dowěry njemějachu, knihownju antikwarisce rozpředachu resp. džěle do Frankfurta nad Mohanom pŕesuwachu.¹¹

Za M. Vůlkela bě wuńdženje měšačnika „jedyn z wuskutkow a zjawow hibanja po Francoskej rewoluciji [...]. Potŕjeba za serbskej nowinu bě w kruhach serbskich rozswětlerjow rozrostła, a młodaj pŕislušnikaj inteligency žadanju za nowej formu šŕjenja

⁸ JENČ, Korla Awgust: Stawizny serbskeje ryče a narodnosće, w: ČMS 6/7 (1853/54), s. 86.

⁹ ŠĚN, Franc: Zapomnjene listy H. Zejlerja, w: Rozhlad 54 (2004) 2, s. 78–80.

¹⁰ Dr. Wilhelm Graf (6. 1. 1901–8. 5. 1945), nan cyrkwinskeho stawiznarja Gerharda Grafa, 1928–1934 wučer na statnym gymnaziju w Drježdžanach, wot 1934 lektor rušćiny na Lipšćanskej uniwersiće; padny w Halle na dworje kaserny.

¹¹ Pŕir. ŠĚN, Franc: Ponichowa knihownja, w: Rozhlad 51 (2001) 7/8, s. 262–268. W knihowni chowachu so tež „najwažniše zběrki jeho bratra a spisy jeho nana“ (Dnjownica, w: Serbske Nowiny 8. 5. 1928). Ota Wićaz njebě z wotwjezenjom pŕezjedny a namjetowaše na zeńdženju Sorabije 1933: „Bei der jetzigen Umgestaltung des studentischen Lebens wäre es unbedingt nötig, die Bibliothek wieder nach Bautzen zu bringen, wohin sie ja stiftungsgemäß gehört, und sie als Ganzes in einem Bautzner Museum aufzustellen.“ (Sorabia 21 [1933] 53, s. 9). Džěl serbskeje knihownje Sorabije, mjez nimi někotre skladnostne basnje z Ponichoweje knihownje, pŕepoda Gottwald Kreußler 1945 sowjetskim wojakam. 1999 poskičeše pŕywatny pŕekupc w Moskwje tele knihi. Poradzi so je kupić a pŕiwjezć wŕóće do Budyšina. Dalšej nawŕótaj z Ponichoweje knihownje stej 3. nakład Lutheroweho małego katechizma z l. 1716 (dar fararja a člona Landsmannschaft Sorabia-Westfalen zu Münster, Rainer Haas, 2001) a „Der andächtige Schüler“ Mateja Šoŕty z l. 1748 (nakup z antikwariata w Düsseldorfje, 2010). Hlej tež MĚTŠK, Frido: Serbske archiwalije suwarjam zebrane, w: Rozhlad 18 (1968) 12, s. 477. Wotpopadnjeny džěl aktow je so 2000 pŕepodał Krajnemu cyrkwinskemu archiwej w Drježdžanach.

wědy mjez ludom wotpowědowaštaj. Po kotrym přikładze, na koho radu a nastork, z koho pomocu so na předewzaće zwažištaj, wostanje njewotmołwjene.¹²

Wšitcy, kiž so dotal z časopisom zaběrachu, zajimowachu so na zakładze wot K. A. Jenča citowaneho přispomnjenja, kiž drje wot Ponicha pochadža, předewšěm za přičinu njepokročowanja wuchadženja. Michał Hórnik so Jenčej cyle njepřizamkny a widžeše zastajenje „dla privilegija němskich nowin“.¹³ Walter Rauch bě hišće bóle wo tym přeswědčeny: „Die Sorge, daß sich mit fortschreitender Bildung naturrechtliche Ideen einschleichen könnten, war sicherlich der tiefere Grund des Verbotes. Wahrscheinlicher ist aber, daß es die Herausgeber versäumten, um ein Privileg nachzusuchen, da kaum anzunehmen ist, daß eine erteilte Druckgenehmigung nach dem Erscheinen der ersten Nummer eines solchen Unterhaltungsblattes gleich zurückgezogen worden wäre.“¹⁴ Bjez nowych indicijow přewza M. Völkel 1999 nahlad Raucha:

„Je dopokazane, zo njeběštaj sej redaktoraj hamtsku dowolnosť za zhotowjenje nowiny wobstaraloj. Tohodla bu dalše wudawanje tuteje nowiny zakazane. Dwělować so wězo móže na tym, hač by nakładnik/čišćer za Jankowy a Šěrachowy měsacnik wudawačelsku koncesiju dóstał, hdyž džě bě w tutym času antiserbske měnjenje w němskej administraciji sylne. [...] Po mandaće z lěta 1779 wukonješe Wyši konsistorij w Sakskej centralnje censuru.“¹⁵

Při tym bě Peter Kunze w swojim dvě léce do toho wozjewjenym přinošku wěrnosći hižo bliže byl:

„Das Bemerkenswerte dabei ist, daß die Zeitung just in dem Moment erschien, als die im Gefolge der Französischen Revolution ausgebrochene antif feudale Bauernbewegung in der Lausitz ihren Höhepunkt erreicht hatte. [...] So stellte die erste gedruckte sorbische Zeitung einerseits eine Reaktion auf die revolutionären Zeitereignisse dar, zum anderen entsprachen die beiden Redakteure dem Bedürfnis ihrer Landsleute nach Informationen in der Muttersprache, da viele des Deutschen unkundig waren und deutsche Zeitungen nicht lesen konnten. [...] Die Tragik der Ereignisse bestand darin, daß die Revolution in Frankreich zwar zur Zeitungsgründung geführt hatte, gleichzeitig aber auch zum Verbot des Blattes.“¹⁶

Woprawdže wudyri w samsnym měsacu, w kotrymž časopis wuńdže, znaty kursakski burski zběžk, kotrehož wuskutki tež do Hornjeje Łužicy sahachu. Přičiny za wudyrjenje zběžka běchu dawno trajace rozestajenja robočanow ze swojimi knježkami. Nastork ke chroblemu a namócnemu wustupjenju skičachu wěšće powěšće z Francoskeje. Tola nic němscy rozswětlerjo abo byrgarstwo roznošowachu ideje rewolucije mjez ludom na kraju. Tute rozšěrjachu so ertnje, přez lětaki a nowiny:

„Eine Vielzahl von kleinen Broschüren und Traktätchen wurde für wenige Pfennige, häufig durch sogenannte Zeitungsboten, unter der ländlichen Bevölkerung vertrie-

¹² VÖLKEĽ, Měrcin: Serbske nowiny ..., s. 10.

¹³ BOGUSŁAWSKI, Wilhelm; HÓRNIK, Michał: Historija serbskeho naroda. Budyšin 1884, s. 118–119.

¹⁴ RAUCH, Walter J.: Presse und Volkstum ..., s. 18.

¹⁵ VÖLKEĽ, Měrcin: K zakazowanju a censurowanju serbskich nowin, w: Lětopis 46 (1999) 1, s. 41.

¹⁶ KUNZE, Peter: Deutsche Obrigkeit kontra sorbisches Pressewesen, w: Lětopis 44 (1997) 1, s. 266.

ben. Unter neugiererregenden Titeln, wie z. B.: ‚Geschichte der merkwürdigen Volksaufstände und Staatsumwälzungen gegenwärtiger Zeit‘, berichteten sie über die Vorgänge in Belgien und Frankreich. Fast alle diese Schriften und Zeitungen nahmen weder für die französischen und belgischen Revolutionäre Partei noch forderten sie etwa die Durchführung der Revolution in Deutschland. Aber schon eine verhältnismäßig wahrheitsgetreue Berichterstattung, z. B. über die Bauernaufstände, die ‚Augustnacht‘ oder über den Bastillesturm, mußte einen tiefen Eindruck bei den Bauern hinterlassen. Daneben kursierten alle möglichen Prophezeiungen.“

Takle pisa historikar zběžka Percy Stulz, skedźbnjejo na to, zo sta so šerjenje tutyh spisow bjez politiskich motiwow a z ryzy financelneho zajima nakładnikow.¹⁷ Tež so spjećowacy burja w Lutolu w Delnjej Łužicy dóstachu nastork z nowiny, kaž to wobsedźerka knjejestwa w lisće na wyše hamtske knježerstwo hižo w juniju 1790 zwěsći:

„Er [der Amtmann – F. Š.] habe ja die Zeitungen, da könne er sich ein Exempel nehmen, wie es in Frankreich Pächtern und vornehmen Leuten, als er wäre, ergangen wäre, so könne es ihm auch ergehen. [...] Es sollte auch verschiedenes aus denen Zeitungen, wie es anderwärts zugegangen und daß andere Untertanen auch befreit worden, erzählt worden sein. [...] Es habe auch in Zeitungen gestanden, daß die Untertanen frei sein sollten, und wenn sie auch die Erbpacht nicht erhielten, so müßten doch die Pächter fort, und sie müßten frei von Hofdiensten werden.“¹⁸

Kursaksy censorjo dźeržachu so hišće lětdžesatk starych předpismow a kedźbowachu na to, zo so přećiwo nabožinje njepisa. Siegfried Hoyer pisa k tomu:

„Erst ein neues Generale vom 11. September 1790 – schon auf dem Höhepunkt des Bauernaufstandes – versuchte der Situation nach Ausbruch der Französischen Revolution gerecht zu werden. Erstmals wurde davon gesprochen, daß in Schriften vom Gehorsam gegenüber der Obrigkeit abgegangen und zu aufrührerischen Bewegungen aufgerufen würde. Bisher standen solche Aussagen nicht expressis verbis in den Vorschriften, konnten also nur geahndet werden, wenn der Zensor selbständig handelte. Außerdem sollte nach den neuen Richtlinien kein Text mehr die Zensur passieren, in dem die Menschenrechte behandelt wurden.“¹⁹

Peter Ufer podtwjerdža to z datami z aktow:

„Nachdem das ‚Generale, die auf bedenkliche Schriften und deren Verbreitung zu richtende Aufmerksamkeit betr.‘ 1790 veröffentlicht war, ereilte das erste Verbot das für 1791 angekündigte ‚Journal für Menschenrechte, Volksrechte und Volksglück, den Fürsten geweiht‘. Als Ursache für das Verbot schrieb die Geheime Kanzlei: ‚Diese Zeitschrift würde in vielen Gegenden Deutschlands Gährung unter dem Volk nicht nur

¹⁷ STULZ, Percy; OPITZ, Alfred: Volksbewegung in Kursachsen zur Zeit der Französischen Revolution. Berlin 1956, s. 44.

¹⁸ HARTSTOCK, Erhard; KUNZE, Peter: Die Lausitz zwischen Französischer Revolution und Befreiungskriegen 1789–1815. Dokumente zur sozialen, wirtschaftlichen und geistig-kulturellen Lage der Landbevölkerung, zu bäuerlich-gutsherrlichen Auseinandersetzungen, zur Nationalitätenpolitik und zu den Auswirkungen der napoleonischen Kriege im deutsch-sorbischen Gebiet. Eine Quellenauswahl. Bautzen 1979, s. 74, 78, 79–80.

¹⁹ HOYER, Siegfried: Die Ideen der Französischen Revolution und der kursächsische Bauernaufstand 1790, w: Neues Archiv für sächsische Geschichte 65 (1994), s. 66.

entfachen, sondern auch noch vermehren [...] deshalb ist der Debit dieses Journals auf alle nur mögliche Art zu verhindern.‘ Während der Bauernunruhen verbot die Zensur die Verbreitung der ‚Bayreuther politischen Nachrichten‘ und einer ‚Bauernzeitung‘. Beide würden ‚unter dem Volke eine üble anmaßende Aufklärung und aufrührerische Grundsätze von Freyheit, Volksrecht und dergleichen verbreiten‘.²⁰

Bjezposrědny dokument zakaza „Měsacneho Pisma“ so dotal namakał njeje. Byrnjež ničo zběžkarskeho njewobsahował, njebě nowy burski časopis, spisany w za censorsa ćežko kontrolujomnej rěči, we wokomiku zběžka hižo akceptabelny. Rektor gymnazija w Budyšinje, Karl August Böttiger, zdžěli 26. septembra 1790 Karlej Gottlobej von Antonej: „Das angefangene wendische Wochenblatt, wovon ich Ihnen einmal die Probe geschickt habe, ist vom Hofe untersagt worden.“²¹ A Jan Awgust Janka naspomni dwě lěće pozdžišo w lisće na K. G. von Antona „das öffentliche Verbot“ a swoje wobmyslenja, „ob ich mich etwa im Urteil dieses Unternehmens geirrt“.²² Wo skomdženju, starač so wo dowolnosć, njeje rěče we wuprajenjach časowych swědkow.

Štož nastupa nastork k wudaću „Měsacneho Pisma“, njemóžu so „rewolucionarnymaj“ interpretacijomaj M. Völkela a P. Kunzy přizamknýc. Přečinu za to běchu skerje bjezposrědneho, pragmatiskeho razu. Pospyt wudaća serbskeho časopisa wotpowědowaše na jednej stronje postupej w zdžělowanju wjesneho luda, džak tež wuspěšnemu zadomjenju nabožneho pismowstwa w hornjoserbskej rěči, na druhej stronje stawej rozwića nowinarstwa w poslednej třeciny 18. lětstotka. Joachim Kirchner zwěsći stopnjowanje ličby časopisow wot 410 w lětdžesatku do 1770 na 718 w naslědnym lětdžesatku a na 1225 w lětach 1781–1790.²³ To wotblyšćuje so tež bjezposrědnje w hornjołužiskich městach. Kirchner naliči za Žitawu 15, Budyšin 14 a Zhorjelc 9 krótkodobnych abo trajnišich časopisow.²⁴ K tomu přiličić dyrbitej so – po hišće njeporadženych pospytach do toho – lokalnej nowinje w serbskim sydzenskim rumje: wot 1882 tydzenik „Budisinsische wöchentliche Nachrichten“ a wot 1785 w Lubiju wuchadźacy měsačnik „Der Privilegirte Churfürstl. Sächsische Postillon“.

Jako wudawaćelej „Měsacneho Pisma“ mjenujetaj so pola Jenča přěni króć Jan Awgust Janka a Korla Bohuchwał Šěrach. Wobaj narodžištaj so w lěće 1764, hromadže wopytaštaj gymnazij w Budyšinje a študowaštaj po tym teologiju. Janka džěše do Lipska na studij a zakonči jón 1785, Šěrach, kiž dyrbeješe bjez financielneje podpěry nana wuńc, džěše do Wittenberga, zwotkelž so 1786 wróci. Wobaj běštaj člonaj tamnišeju serbskeju přědarskeju towarstwow. Doma we Łužicy zarjadowaštaj so do syły młodych akademikarjow, kiž dyrbjachu nadbytku kandidatow dla wjele lět na swobodne farske městno čakać.

²⁰ UFER, Peter: Leipziger Presse 1789 bis 1815. Eine Studie zu Entwicklungstendenzen und Kommunikationsbedingungen des Zeitungs- und Zeitschriftenwesens zwischen Französischer Revolution und den Befreiungskriegen. Münster 2000, s. 85–86.

²¹ Citowane po ZEIL, Wilhelm: Karl Gottlob von Anton und seine Beziehungen zu den Sorben, w: Lětopis B 15 (1968) 2, s. 199.

²² ŠOLTA, Jan: List J. A. Janki Zhorjelčanej K. G. Antonej z dnja 25. 7. 1792, w: Rozhlad 48 (1998) 9, s. 325.

²³ KIRCHNER, Joachim: Die Grundlagen des deutschen Zeitschriftenwesens. Mit einer Gesamtbibliographie der deutschen Zeitschriften bis zum Jahre 1790, Zweiter Teil. Leipzig 1931, s. 323.

²⁴ Tež tam s. 324–329.

J. A. Janka skutkovaše džesać lět jako pomocny předar pola swojeho nana, fararja Jurja Janki w Bukecach. Po nanowej smjerći 2. meje 1795²⁵ sta so jeho młódsi bratr Korla Bohalub Janka, dotal pomocny wučer, z Bukečanskim fararjom. Tuž bě nětko J. A. Janka z domjacym wučerjom we wšelakich swójbach, naposledku z wěstosću w Budyšinje, doniž njedósta 1803 farske městno w Radšowje. 1829 džěše na wuměnk a zemřě 1833 w Chołmje. K. B. Šěrach wučerješe džesać lět, tež w Budyšinje, a dósta 1797 farske městno w Rychwaldže pola Běleje Wody, hdžež 1836 zemřě. Na polu serbskeho pismowstwa so wobaj jako fararje w srjedźnej Łužicy hižo njejewještaj.

Kandidaća duchownstwa njehodžachu so jenož za pomocnych předarjow abo wučerjow w byrgarskich a zemjanskich swójbach, woni běchu potencilni swobodni sobudźělaćerjo – přeložowarjo nabožnych spisow a samo redaktorjo nowiny abo časopisa. Příklad za to je kandidat duchownstwa Gotthelf Benjamin Flaschner w Žitawje, kiž pisaše wot 1793 časopis „Allerhand, macht dies Blatt bekannt“.²⁶

Nastork k wudaću časopisa měli runje tak pytać we wuwicu serbskeho knihićišća kónc 18. lětstotka. K tomu dotal njepředleži wosebite přepytowanje a dyrbymy so tu spokojić z hrubym wobrazom, kajkiž zmóžnja nam nowinske powěsće. Jako wuchadzišćo, zo njebě situacija bjez napjatosće, móžemy wzać dokument w Budyskim měšćanskim archiwje, kotrehož titl sam za sebje rěči: „Acta Publica Hrn. Adam Gottlob Schirachs, Pfarrers in Kleinbautzen gethanes Gesuch, daß er das wendische Gesangbuch, Episteln und Evangelia einstweilen selbst zum Druck befördern möge“. Lěto do swojeje smjerće zwurazni H. B. Šěrach 7. apryla 1772 w zapodaću na Budyski hamt swoju njespokojnosć z poskitkom běžnje trěbneje nabožinskeje literatury. Wuchadza z podpěry hornjołužiskich stawow, kotrež su 1695 čišć štyrjoch za liturgiju w serbskej rěči nuznych knihow subwencionowali – cyrkwinskeje agendy, Lutheroweho katechizma, epistlow a ewangelijow kaž tež spěwarskich. Po rozebranju tutech knihow zawěsći sebi Budyski knihikupc Richter pola Drježdžanskeho konsistorija priwileg a mjeješe z tym monopol na dalše nakłady. Wšo by było w porjadku, by-li serbske knihi w dosahacej ličbje stajnje w poskitku měl. Z łakomstwa za dobytkom čišćeše je zwonka kraja, hdžež njebě serbskich korektorow, štož zawinowa mnohe zmylki, předawaše je wo třecinu dróšo hač dyrbjale być, a hdyž so nakład njewudani, dyrbjachu serbscy předarjo lěta dołho bjez tutech knihow wuńć. Do docyła wobžarowanja hódnych wobstojnosćow dóstachu so serbske knihi po mjenjenju H. B. Šěracha po přechodže kniharnje do rukow Johanna Carla Drachstedta.²⁷ Wón so w pismje z 11. junija přećiwo porokam wobara a widži we wšěm pospyt Šěracha „einen ihm gar nicht zukommenden Bücherhandel zu erschleichen“. Zo Šěrach ze swojej kritiku a ze strategiju, dóstać prawa na wudawanje tutech knihow do serbskich rukow²⁸, cyle njeprawje njeměješe, pokaza dalše wuwice.

²⁵ Hlej nekrolog w „Budissinische wöchentliche Nachrichten“ [dale BWN] (16. 5. 1795) 20.

²⁶ Siebenter Nachtrag zu der vierten Ausgabe des gelehrten Teutschlandes. Lemgo 1804, s. 356.

²⁷ H. B. Šěracha wězo hněwaše, zo ma knihikupc móc, wotpokazać nowonakład spěwarskich we wersiji z lěta 1759, to rěka před změnu, kiž bě sej mjez tym zemřěty Daniel Bohačesć Raca wunuzował. Nimo podróšenjow porokuje jemu, zo zanjecha čišć spěwarskich we wobluowanym hrubym čišću (Drachstedt bě je 1770 we Wittenbergu w drobnym, ale jasnym pismje čišćeć dał), zo so wot 1761 kniha ewangelijow wjac nakladowała njebě a druhe swojowólnošće.

²⁸ Powołanje knihićišćerja njebě w Šěrachec swójbje cuze – H. B. Šěrachowy młódsi bratr Pětr Elias je nawukny. Po smjerći swojeho mištra Christiana Scholzy 1768 bě hač do l. 1770 faktor čišćernje w Budyšinje. Njeje znate, čehodla poda so potom do Durinskeje, hdžež nańdže mjez Weimarskimi klasikarjami zajimawe skutkowanišćo. Čišćernju wjedžeše wot 1770 wudowa Šořćina.

Drachstedt zaslužeše derje ze spěwarskimi, kiž 1773, 1774, 1777, 1882 a 1788²⁹ znowa nakładowaše. Wo druhe knihi, za kotrež měješe priwileg, so lědma staraše.³⁰ 1782 powola jeho město Budyšin za hamtskeho přesadzowarja (Auctionator, Proclamator und Taxator) a z tym měješe tójšto džěla z awkciskimi katalogami. Přiwšěm zawěsći sej w meji 1784 znowa priwileg na naspomnjene serbske knihi.³¹

Kwantitatiwnje so tute rjadowanja we wobłuku serbskeho knihićišća tak jara njewuskutkowachu. W Budyšinje zasydlenaj knihićišćerjej wudawaštaj druhe title serbsce: Šołćina a wot 1787 jeje sotrowc a namrěwc Georg Gotthold Monse zwjetša drobne nabožne knižki, na př. wot Wulkowjelkowskeho wučerja Michała Haupta, Heinrich August Winkler pak katolske spisy Michała Waldy. Nimo Drachstedta bě w Budyšinje dalši knihikupc, Jakob Deinzer, kiž měješe nabožnje natwarjacej knize Jana Porsta a Gottharda Schustera w poskitku. Z dalšimi nabožinskimi titlemi zawěsćištaj sej swoje dochody tež tudyšej knihiwjazarjej Rosenkranz a Johann Dietrich Hermeß, kiž 1797, po poł lětstotku, znowa serbsku bibliju nakładowaše.

Trochu pohiba přinjese do takle rozdělenych wikow z Lipska přichadźacy kniharnik Johann Gottlob Immanuel Breitkopf. Bě w młodych lětach studował stare rěče, literaturu, stawizny a filozofiju a po přewzaću předewzaća nana specializowaše so na čišć hudźbneje literatury. Listowaše z najslawnišimi wosobinami Němskeje a bě předewzaćel ze šěrokim rozhladom. Něhdže wot lěta 1783 pytaše za dalšimi městnosćemi skutkowanja. W Drježdžanach přewza kniharnju, a 1888 sahnny 69-lětny Breitkopf tež do Łužicy. Přewza jedyn wobchod w Zhorjelcu a Drachstedtowu kniharnju w Budyšinje, 1791 pak wobchodaj zaso spušći.

²⁹ W čišćach w hrubym pismje njeje čišćernja naspomnjena. W nich wuži samsnu staru sadźbu. Jenož „Spěwarske“ 1788 da pola Monsy w Budyšinje w drobnym pismje znowa stajec.

³⁰ W akće so naspomni, zo chcyjo nochcyjo da 1771 we Wittenbergu čišćec Lutherowy „Mały katechizm“, kiž pak bu njerodnje wjazany. Tutón dotal w žanej bibliografiji zapisany njeje, Serbska centralna biblioteka jón nima.

³¹ 30. oktobra 1784 dyrbeje Budyska nowina „Budissinische wöchentliche Nachrichten“ wozjewić: „Folgendes wird auf Verlangen eingerückt. / Se. Kurfürstl. Durchl. haben geruhet, dem Buchhändler Herrn Johann Carl Drachstedt in Bautzen, das gnädigste Privilegium über nachfolgende Bücher auf anderweitige 10 Jahre zu erneuern, als über: 1. Das Budissinische Gesang- und Gebet-Buch, in klaren Druck. 2. Ebendasselbe in groben Druck, 3. Die Bibel in Wendischer Sprache, in allen Formaten und Drucke[n]. 4. Arndts wahres Christenthum in Wendischer Sprache, in allen Formaten. 5. Desselben Paradiesgärtlein, in Wendischer Sprache und allen Formaten. 6. Das wendische und deutsche Gesangbuch nebst Fortsetzung in allen Formaten. 7. Ebendasselbe ganz Wendisch, in klaren und groben Druck, nebst Anhang, in allen Formaten. 8. Die Evangelia, Episteln und Passion, in Wendischer und Deutscher Sprache. 9. Der Katechismus Wendisch und Deutsch, mit und ohne Erklärung und Sprüchen. 10. Jesusseufzer in Wendischer Sprache. 11. Das jetztlebende Ober-Lausitz. Dergestalt, das in dem Churfürstenthum Sachsen, desselben incorporirten Landen und Stifffern kein Buchhändler noch Drucker oberwehnte Bücher in den nächsten Zehen Jahren, bey Verlust aller nachgedruckten Exemplarien und Dreyßig Rheinischen Goldgülden Strafe, die denn zur Helfte der Kurfürstl. Sächßl. Rentkammer, der andere halbe Theil aber ihm, dem Buchhändler Drachstedt, verfallen, und er bey solchem Privilegio auf die bewilligten Zehen Jahre geschützt und gehandhabet, auch, da diesem Jemand zuwider handeln und er um Execution desselben ansuchen würde, solche ins Werk gerichtet, und die gesetzte Strafe eingebracht werden soll.“

W Budyskim tydzeniku wabješe jako přenje kónc lěta 1788 za swoje protyki³² a spočatk noweho lěta planowaše čitansku biblioteku z časopisami.³³ Eksistowaca čitanska biblioteka we Wjelic piwowym dworje na Žitnej, kiž bě abonentam dotal jenož knihi w poskitku měla, swój profil na to chěttře změni.³⁴ W juniju 1789 poskicěše Breitkopf mj. dr. wot njeho wudatu rozprawu Wasilija Šujewa „Beschreibung seiner Reise v. St. Petersburg nach Cherson in den Jahren 1781 und 82“ a w oktobrje 1789 cyle aktualnje literariske „Szenen in Paris, während und nach der Zerstörung der Bastille, mit Kupf. 1789.“

Drje z dowolnosću Drachstedta nakladowaše Breitkopf znowa serbske „Spěwarske“ w hrubym čišću a po dwěmaj lětdžesatomaj zaso dwurěčny „Mały katechizm“. W nalěću 1790 wuda „Přenše rozwučenja w křesćanstwi za džěći“ G. J. Rosenmüllera, přeložene na poki w kolatora wot Njeswačanskeho kapłana Christiana Gottloba Hänicha.

Breitkopf měješe pak hišće druhe plany. Spočatk lěta 1790 wozjewi, zo ma wotmysl po 40 lětach zaso wudać tolstu domjacu postilu z přědowanjami Gottloba Heyma³⁵, kotrež bě jemu „ein geborner Wende und Kandidat des Predigeramts“ přeložil. W tutym zwisku předstaji swój program, z kotrymž chce „serbskemu narodej“ služić:

„Seit der Zeit, als die Buchhandlung in Bauzen an einen andern Besitzer gekommen ist, hat sich derselbe besonders angelegen seyn lassen, daß die wendische Nation mit den nothwendigsten Schul- und Kirchen-Büchern, dem Katechismus und dem Gesangbuche mit grober und klarer Schrift, versorgt würde, und jetzt soll dieses auch durch eine neue Hauspostille geschehen. [...] Wird dieses Buch gut aufgenommen, so soll übers Jahr [...] Herrn M. Heyms Epistelpostille, wie auch die wendische Bibel, welche man schon lange so sehr verlangt hat, neu aufgelegt werden.“³⁶

Breitkopf njewobmjezowa pak so jenož na nabožne spisy.³⁷ Planowaše tež wudaće serbskeje protyki na lěto 1791. Zjawnje to hišće njebě wozjewi, to zapoda knihičičer

³² „In der Breitkopfischen Buchhandlung in Bautzen, sind zu haben: der Göttingische, Gothaische, Frauenzimmer und Mannspersonen Kalender, aufs Jahr 1789 mit feinen Kupfern, vergoldet auf den Schnitt und Futteral, das Stück 18 Gr. ingleichen Ofenbacher Calendar 1789 mit Kupfern und vergold, nebst Futteral 10 Gr.“ (BWN [13. 12. 1788] 50).

³³ „Die Breitkopfische Buchhandlung in Bauzen ist gesonnen, ein Journalisticum zu errichten. Um die gehörige Einrichtung und den Preiß, der so billig als möglich seyn wird, bestimmen zu können, wünscht man, vorher die Anzahl der Theilnehmer zu wissen. Die Liebhaber werden daher ergebend ersucht, sich in obbesagter Buchhandlung zu melden.“ (BWN [24. 1. 1789] 4).

³⁴ „In der hiesigen Lesebibliothek sind auf dieses Jahr folgende periodische Schriften bestellt worden: Der deutsche Merkur; Neue Litteratur und Völkerkunde; Schlötzers Staatsanzeigen; Berlinsche Monatsschrift; Journal des Luxus und der Moden; Archiv der Schwärmerie und Aufklärung; Der deutsche Zuschauer; Neues Magazin für Frauenzimmer; Die neuesten Religionsbegebenheiten; Deutsches gemeinnütziges Magazin; Staatenjournal; Annalen des Theaters; Olla podrida.“ (BWN [21. 2. 1789] 8).

³⁵ Johann Gottlob Heym z Luboraza, farar w Dłuzku (němsce Dolzig, džensa Dłużek). Jeho tysacstronsku knihu přědowanjow wuznamjenja zrozumliwosć za prosty lud.

³⁶ BWN (2. 1. 1790) 1, wospjet (30. 1. 1790) 5 a krótšo tež w Lausitzisches Magazin (1790), s. 32.

³⁷ Hižo přjedy wočišća Breitkopf studentam w Lipsku serbskej wotsalneje basni – 1780 „Woteńdženje wot Lipska teju knjezow Pětra Gottlieb Liška a Friedricha Nathanaela Kliena [...]“, čišć, kiž znajemy jenož hišće z Krygarjoweho kataloga Ponichoweje knihownje, a 1782 baseń Michała Hilbjenca „Wopomnjenje wuběrných serbskich wučerjow“. Hlej Towaršne basnje 17. a 18. lěstotka. Budyšin 2002 (= Serbska poezija; 48), s. 40–43.

Monse hižo 11. januara 1790 próstwu kurwjerchej, zo by jemu to zakazał. Kurwjerch wobroći so 18. měrca na wyši zarjad w Budyšinje wo pohódnoćenje naležnosće, štož wuńdže takle:

„Was, gnädigster Herr, das erste, wider Breitkopf gerichtete Anliegen betrifft, welches Monse darauf begründet, daß einesteils der Druck und Verlag eines wendischen Kalenders gegenwärtig, da beinahe jedes wendische Bauernkind deutsch spreche und in jeder Schule deutsch gelernt, auch überhaupt dahin gearbeitet werde, die wendische Sprache aus dem Gebrauch zu bringen, als denselben zu erhöhen, ganz entbehrlich und überflüssig sei, anderenteils aber Breitkopf, welcher die größte Buchdruckerei und Schriftgießerei in Deutschland, in verschiedenen Städten beträchtliche Buchhandlungen, auch sonst ansehnliches Vermögen besitze, mit dem intendierenden Drucke des wendischen Kalenders die Absicht habe, ihm den außerordentlich geringen Erwerb an seinem privilegierten Budissiner Kalender, der den einzigen Fond seiner Buchdruckerei und sogar den einzigen Hauptnahrungszweig für ihn ausmache, zu schmälern oder gar zu entreißen, so beruhet allerdings in der Wahrheit, daß das einen Teil der Ober- und Niederlausitz, auch den Meißnischen Kreis bewohnende Bauernvolk wendischer Nation mit der deutschen Sprache soweit bekannt, auch an den Gebrauch deutscher Kalender bereits so gewöhnt ist, daß eine Auflage davon in wendischer Sprache gar wohl entbehrt werden kann. Es ist ferner nicht in Abrede zu stellen, daß durch Einführung eines wendischen Kalenders die Anhänglichkeit der Wenden an ihre Muttersprache mehr verstärkt und dem in vieler Rücksicht zu bezielenden nötigen politischen Zwecke, dieses kleine, unter deutschen Gesetzen und in steter Verbindung mit Deutschen lebende Volk nach und nach von seiner besonderen Sprache abzugewöhnen, entgegengearbeitet werden würde. Am wenigsten aber läßt sich bezweifeln, daß nicht Monse durch ein solches Unternehmen des Buchdruckers Breitkopf in dem bisherigen Debit seiner Kalender an das wendische Landvolk um ein merkliches zurückgesetzt werden sollte.

Inzwischen kommt doch auf der anderen Seite in Erwägung, daß, da Breitkopf sein Gewerbe als Buchdrucker in Leipzig treibt und daß das der monsischen Buchdruckerei Kalender-Druck- und Verlagsprivilegium nicht einmal auf den ganzen Bezirk der Oberlausitz, sondern nur auf vier Sechsstädte sich erstreckt, Monse hierunter ein Verbotungsrecht nicht zusteht und daß, wenn Breitkopf auf seine Gefahr und Kosten den Druck eines wendischen Kalenders unternehmen will, er von dieser Benutzung seines Gewerbes nicht füglich zurückgewiesen werden kann, da besonders Monse vermöge seines Privilegii unverwehrt bleibt, den Budissinischen Kalender ebenfalls in wendischer Sprache zu drucken und zu verkaufen.

In Anbetracht dieser angeführten Gründe bin ich demnach des unvorgreiflichen Dafürhaltens, daß dem monsischen Gesuch zwar in der ad a) angebrachten Maße nicht stattzugeben sei, jedoch dasselbe insoweit huldreichst Rücksicht verdienen dürfte, daß Breitkopf mit einem Privilegio zum Druck eines wendischen Kalenders, im Fall derselbe darum angesucht habe oder noch künftig ansuchen sollte, nicht zu begnadigen wäre, wodurch vielleicht derselbe von seinem Vorhaben wegen des von Monsen und anderen Buchdruckern zu besorgen habenden Nachdrucks von selbst abzustehen veranlaßt werden würde.“³⁸

³⁸ Citowane po: HARTSTOCK, Erhard; KUNZE, Peter: Die Lausitz ..., s. 204 f.

Doporučenju so Drježdžanski dwór přizamkny a wotpokaza 19. apryla 1790 najprjedy raz Monsowe žadanje. Njecycle štyri měsacy pozdžišo steji na kóncu nawěškowego džěla we wot Monsy wudawanych Budyskich tydženskich nowinach: „Mit dem Monat August ist eine wendische Monatsschrift, einen Bogen stark, abgedruckt worden. Die Absicht und der jedesmalige Inhalt ist in der ausführlichen Vorrede dieses ersten Stücks angegeben. In der Wochenblattsexpedition und bey dem Buchbinder Bürkner, auf der Lauengasse, ist sie in Commißion, zu 1 gl. zu haben.“³⁹

Njewěmy, kelko Serbja wo planach Breitkopfa zhonichu; jeho wašnje wšak bě, so do toho za wuspěchom abo njewuspěchom wobhonjeć. Ale hižo jeho wustupowanje w Budyšinje schrobli wěsće młodeju studowaneju Serbow, hić hišće krok dale a Serbam poskićić měsacnik w swojej rěči. Jednoho dnja drje staj Monsemu swoje předewzaće předstajilo a dokelž nochcyše jeju do rukow Breitkopfa hnać, so tež prawdžepodobnje wo dowolnosć postara.

Titl časopisa „Měsacne Pismo k rozwučenju a k wokřewjenju“ sčěhuje podobnym mjenam němskich časopisow. J. Kirchner naliči w swojej bibliografiji 32 periodikow z přidawkom „zum Nutzen und Vergnügen“, mj. dr. w Žitawje „Der Landmann. Zum Nutzen und Vergnügen“, pjeć króć storčimy na „zum Unterricht und Vergnügen“.

W přěnych swědstwach wo časopisu, najbjezposrědnišo pola Böttigera,⁴⁰ rěči so jeniče wo Šěrachu jako awtorje časopisa. Wón wšak pochadže ze spisowacelskeje swójby. Mjeno nana, Hadama Bohuchwała Šěraha, steješe hišće lětdžesatki doho na titlnym łopjenu serbskich spěwarskich a modlerskich knihow. J. A. Janka bě prawdžepodobnje přewzał finančnu čěžu předewzaća, nan móžeše jemu k nuzy wupomhać. Za to rěči, zo njewobroći so K. G. von Anton z próstwu wo hišće zbywacy eksemplar na Šěraha, ale na Janku; wón měješe njepředate časopisy na skladže. Nimo toho podpěraše „Candidat Jancke in Hochkirch“ lěto na to jako subskribent dalše čišćerske předewzaće, dwuzwjazkowe „Predigten über die gewöhnlichen Sonn- und Festtags-Evangelia des ganzen Jahres“ Johanna Christiana Förstera.

Tak daloko k nastaću časopisa. Wo jeho wobsahu mějachmy dotal jenož horjeka citowanu sadu K. A. Jenča. Ale hižo wón skedźbni na dalši eksemplar w Zhorjelskej bibliotece.⁴¹ Wozjewjenje přinoška Wilhelma Zeila wo K. G. von Antonje a Serbach, w kotrymž so wuraznje wo připóslanju časopisa do Zhorjelca rěči, bě za Jana Šořtu⁴² nastork, tam za nim slědźić; tola bjez wuspěcha. W čišćanym katalogu z lěta 1819 je

³⁹ BWN (7. 8. 1790) 32.

⁴⁰ „Der Verfasser ist Kandidat Schirach, der Sohn des berühmten Bienenvaters.“ (ZEIL, Wilhelm: Karl Gottlob von Anton ..., s. 199.

⁴¹ Hlej JENČ, Korla Awgust: Přenje pjeć a dwaceći lět našich serbskich Nowinow, w: ČMS 20 (1867), s. 587 w nózce: „Přirunaj: Die Bibliothek der Oberlausitzischen Gesell. der Wissenschaften, alphabetisch verzeichnet. Görlitz 1819. Zweiter Theil, S. 51“.

⁴² Stawiznar Jan Šořta wěnowaše so wot 1980 sem pózdńjemu rozswětlerstwu we Łužicy. Hlej ŠOLTA, Jan: Karl Gottlieb [mylnje město Gottlob] von Anton. Małe rozpominanje składnostnje jeho 165. posmjertin, w: Rozhlad 33 (1983) 11, s. 428–432; samsny: Serbskaj nakładnikaj zwonka Łužicy. Něšto wo knihičišću a knihikupstwu we 18. lětotoku, w: Serbska protyka 1989. Budyšin 1988, s. 131–132 a druhe podobne wozjewjenja. W přidawku k swojemu posledńjemu nastawkej: Klóšter Marijina hwězda 1248–1998. Serbja pod klóšterskim knjejstwom hač do spočatka narodneho wozroźenja, w: Rozhlad 48 (1998) 9, s. 322–325, cituje pola W. Zeila jenož we wurězku podaty list J. A. Janki K. G. von Antonej dospólnje. Sudžu z toho, zo je sej J. Šořta Antonowe listowanje w Zhorjelcu sam wobhladał. Pozdaću pak njeje w bibliotece za časopisom slědźił.

naspomnjeni bjez signatury a w rukopisnych a mašinopisnych kartkowych katalogach knihownje Hornjołužiskeho towarstwa wědomosćow w Zhorjelcu njenamakaš žadyn zapisk wo serbskim časopisu. Jenož w rukopisnej dochadowej knize so wón pod signaturu L[usatica] V 26 mjenuje, z číslom w čišćanym katalogu. Připisana značka „oo“ woznamjenja, zo njebě při rewiziji w powójnskich lětach časopis na swojim wočakowanym městnje.⁴³ We wobłuku elektroniskeje nowokatalogizacije a wuběra objektow za dołhodobnu archiwizaciju w digitalnej formje je wot Matthiasa Wenzela nawjedowana biblioteka časopisej zaso na swěto dopomhała.⁴⁴ To zmožnja skónčnje přiwobroćić so tež tekstje a wobsahej měšačnika.

Hinac hač měni K. A. Jenč, kiž pisa wo „krótkej prjedyryči“, zaběra předślowo, čišćane we wjetšim pismje hač zbytk, nimale poł zešiwka, a hišće w nastawku wo pocpuli přiznaje awtor, zo „ta prjedyrěč tak wjele papjery přeč wzała je, zo ja wšitko skrótkim činić dyrbbju“. W anonymnje z „Waš dobry přečel“ podpisanym teksće přeradźa Šěrach, zo je hižo dawno na to myslil, Serbam poskićeć swětny periodikum, z kotrymž cheył jich „skrótkim rozwućić, ale tež pódla wokřewić“. Wobkedźbowaše, kak Serbja w měsće na wikach sej druhdy tež tón abo tamny časopis wobhladuja a kupja. Ze stejšća duchowneho hódnoći poskitk na hermanku kritisce, wosebje sensaciske a satiriske pisma. To, štož pak z mjenom mjenuje, zajimowaše skerje měšćanow. Lubijiski „Der Privilegirte Churfürstl. Sächsische Postilion“ přichadźeše měšačnje z historiskim wobrazom bitwy a wotpowědnym wójnskim wopisanjom, čemuž přizamknychu so powěšće z cyłje Sakskeje. Při „Ein Mischmasch von allerley ernsthaften und lustigen Possen“ jedna so najskerje wo antikwariski spis ze Žarowa z lěta 1756; Kirchner časopis w swojim přehledze nima. Wot Carla Arnolda Kortuna mjez 1786 a 1790 wudawany ilustrowany měšačnik „Allerhand, macht dies Blatt bekannt“ drje so Šěrachej dla satiriskeje serije wo Jobsu, dundacym studenće teologije, kiž najprjedy wjele sławy žnjeje, naposledk pak jako nócny stražnik skónči, hódny njezdaše.

W sydom dypkach rozloži potom, što chce poskićeć a kak móhl so časopis mjez Serbami zadomić. Zo so nabožne rozwučenje cyle na čole a w cyłym zapołoženju jewi, njezwisuje jenož z tym, zo je spisaćel sam duchowny. Wón wě, zo trjeba přichilnosć fararjow a wučerjow na wsach, zo bychu časopis k woteběranju doporučili. Jako přenje wabi při tym za knihu teologa racionalistiskeho směra, Georga Friedricha Seilera, kotraž sta so swojeho jasneho systema dla z dołho wužiwaney wučbny nabožiny na gymnazijach. Spyta přez staršich k tomu dóńć, zo so přiřučka w serbskich wosadach přiwoznje a serbske wudaće zwoprawdźi.⁴⁵ Z doporučenym spisom wusměrja swój časopis jasnje na ewangelskich Serbow.

Jako druhi dypk připowědza Šěrach přirodospytnje přinoški, cyle w teologiskim zmysle swojeho nana-pčolarja. W rozswětlerskim duchu chce k třecemu wojować přećiwu přiwerkam. K štwórtemu lubi něšto z toho, štož je sto lět pozdžišo časopis „Serbski Hospodar“ Serbam dał. K pjatemu chce zabawjeć z anekdotami wo zajimawych woso-

⁴³ Za biblioteksko-stawizniske rešerše dźakuju so bibliotekarce Ilonje Kuba-Träger.

⁴⁴ Digitalizat je wot 2015 pod adresu <http://digital.slub-dresden.de/id446324264> (wotwołane 3. 2. 2017) online přistupny.

⁴⁵ SEILER, Georg Friedrich: Lehrgebäude der evangelischen Glaubens- und Sittenlehre. Beydes sowohl zum Unterricht der Jugend, als zur erbaulichen Wiederholung der Religions-Wahrheiten für den gemeinen Mann. Erlangen, 1774; 6. nakład 1788. K serbskemu wudaću njedóndže, 1818 pak wuda Monse „Neb. D. Jurja Friedrich Seilerja krotka Powjesz wot kschezsijanskeje Zyrkwje a Wucziszenja tejeβameje psches D. Mertena Luthera“, přeloženu wot Hrodžišćanskeho wučerja Marćina Hercoga.

bach, kiž by zawěšće z němskich časopisow přewzał.⁴⁶ K šestemu lubi dušne hódančka, něšto, štož hišće Jan Arnošt Smoler w „Serbskich Nowinach“ pěstowaše. Naposledk chce samo lokalne powěšće poskićeć a prosy tajkich, kiž móža pisać, „zo bych to měsći knjezej Monsej, temu knihowěšćerjej připósłali“. Nimo z nawěška je to druhe městno, hdžež wo nakładniku zhomimy. Kaž w Budyskim tydzeniku pytamy w „Měsacnym Pismje“ podarmo za impresumom.

W dlěšim wotrězku přistaji hišće někotre rady, kak móhli Serbja časopis zaplaćić a čas nadeńć, jón čitać. Z wuwjedzenjow k poslednjemu wučitamy hłowneho adresata žurnala, bura na wsy, kotryž móže sebi čeledź dźeržeć.

Kaž hižo zwěšćichmy, ma nuzu z městnom, poskićić wšo to, štož w sydom dypkach připowědźi. Wobsah přenjeho čisla skutkuje tuž zdžěla improwizowany.

Přeloženy přeni kapitl přenjeho hłowneho krucha Seileroweje knihi, wotrězk „Wot teho trojeničkeho Boha“, njemóžeše ze swojim skrótšenjom wot 19 na dvě a pol stronje nikoho za knihu zahorić. Přirunanje druhého ze 17 poddypkow njeh to ilustruje. Pola Seilera:

„II. Gott erhält alle Dinge.

1. Denn die Menschen können sich nicht selbst erhalten, sie müssen sterben, wenn sie gleich nicht wollen.

2. Ueberhaupt was geschaffen ist, das ist ja nicht durch seine eigene Kräfte vorhanden; es werden daher gewiß alle Geschöpfe von einem andern höhern Wesen erhalten.

Röm. II, 36. Von ihm, und durch ihn, und in ihm sind alle Dinge.

Apostelg. 17, 28. In ihm [in Gott und durch seine Kraft] leben, weben und sind wir.

Col. I, 17. Es bestehet alles in ihm [in und durch den Sohn Gottes.]

Ebr. I, 3. Er [der Sohn Gottes erhält] trägt alle Dinge mit seinem kräftigen Wort. [durch seine Allmacht.]

Durch deine Kraft bin denn auch ich da, mein Gott! du schenkest auch mir in jedem Augenblick Leben, Odem und alles Gute, das ich genieße. Dir zu Ehren will ich dieß alles anwenden, nach deinem Willen wünsche ich mein Leben einzurichten. Gieb du mir nur zu allem Guten Weisheit und Kräfte!“

W „Měsacnym Pismje“:

„2) Štó zdžerži wšitke wěcy?

Bóh, kiž wšitkim wěcam žiwjenje a mocy dawa.

Romsk. 2, 36. Japošt. skutk. 17, 28.“

Tutemu suchemu powučenjju scěhuje moralizowace powědančko „Ta pjenjezna lubosć je korjeń wšitkeho zleho. 1 K. Tim 6, 10.“⁴⁷ kotrež móhlo z natwarjaceje knihi pochadžeć. Jedna so wo w 17. a 18. lětstotku we wšelakich formach rozšěrjenu stawiznu wo mordarskimaj staršimaj, kiž syna njespóznawši jeho pjenjez dla zabištaj. Motiw nadeń-

⁴⁶ Kirchner naliča tajke, kaž: Anekdoten für Christen und auch für solche, die es nicht sind. Leipzig 1782–85; Der Gesellschafter oder [...] Sammlung vieler bisher unbekannter Anekdoten. Magdeburg 1783–88; Anekdoten, Sittengemälde und Traditionen aus der Preussisch-Brandenburgischen Geschichte. Berlin 1790–94.

⁴⁷ Powědančko cyle samsneho titla w Tydzenskej Nowinje (22. 11. 1847) 47 wot Křescana Kulmana ma dospołnje hinaši wobsah.

džemy w baladiskich spěwach, bajach a bajkach wotležanych regionow.⁴⁸ Zaměstnjenje w „někajkej wsy delnjeje Saksonskej“ a podobnosć w detailach ze sewjeroněmskej wersiju rěča za to, zo je to přeložk.⁴⁹

Slědowacy přinošk je připowědženy přirodopisny nastawk. Dokelž městno za wopisanje cuzeho zwěrjeća njedosaha, wubjerje sej skrótka znate zwěrjatko, pocpulu, wo kotrež awtor něštožkuli načitaneho zdžělic wě.

Bój přećiwo přiwerkam zahaja z napjatym ludowym powědančkom w pokročowanju, z kotrymž zdom wabi za kup dalšeho čisła. Maćizna prozowego džěla „Jan Sylak aby to šerjenje“ njeje drje cyle nowa,⁵⁰ ale wobdžělanje směny měć za swójske Šěrachowe. Argumentaciju, čehodla wojak-wotročk do šerjenjow njewěři – dokelž bu w mladosći teologisce lěpje rozwučeny –, druhdže wěsće takle njenamakamy. Předstajene žony za to do basničkow wěrja, „we přadnych stwach pojdaných“, z čimž so wón podobnje kaž Jurij Mjeń kritisce na naložk přazy měři.

K zakónčenju scěhuje, hinak hač K. A. Jenč pisa, jenož jedne krótke hódančko, kiž pochadza zaso z němskeho žórła.⁵¹

„Měsacne Pismo k rozwučenju a k wokřewjenju“ njeje jenož swójeho zakaza dla zajimawy zjaw w serbskich kulturnych stawiznach. Je to wušiknje koncipowany rozswětlerski organ a powabnje a ludowje spisany žurnal, kiž měješe třěbnu kwalitu, zo by so w ludže přiwzał. Jako nastork a zakład za dalše pohlubšace a přirunowace přepytowanja wozjewimy tu kompletny tekst tutoho jedneho čisła w transliteraciji.

Mjebazne Pišmo

kRofwuczenju a kWokřewjenju.

Prjena Stuka

August 1790

Lubi Lafowarjo!

Tudy macze njekajki Sapocžatk tychšamych / Knifchkow, kotrež to Wopišmo maja: / Mjebazne Pišmo, krowwuczenju a kwokřewjenju.

Ja bym hježom dauno tam a bym myšlił, / kak by tolla možno było, so bychu moji berfzy / Bratřja podla šwojeje Bibliji a Prjedarskich / Knihow tajke Pišmo mjeli, kotrež jich niz je- / no wot jeneho Čzaša kdruhemu skrotkim rofwu- / czicz, ale tež podla wokřewiciz [sic!] moše; ale pčezho / nejbym Pucz namekał, po kotrymž so to najliepe / by ftacz moło.

⁴⁸ Přir. hesło Mordeltern w: Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung. Bd. 9. Berlin-New York 1999, s. 875–879. Motiw dramatisce wobdžělałoj staj spisowacelej Zacharias Werner a Albert Camus.

⁴⁹ Na př. w baji „Martensmühle“, zaměstnjenej mjez Lübeckom a Dassowom, hlej: ASMUS, Heinrich [Hrsg.]: Leitfaden zur Lübeckischen Geschichte, Lübeck 1834, s. 133–134. Wustupujetaj tu syn, kiž z časom dže na pućowanje, a přećel, kiž so na druhi džen za synom praša a kiž modarstwo wyšnosći wozjewi.

⁵⁰ Do šerjenjow wěřjaca wudowa a zleho ducha začěrjacy wojak wustupujetej na př. w: Arien und Gesänge aus der komischen Operette: Die Müllerin oder: Das Gespenst auf dem Lande in einem Akte. Dresden 1776.

⁵¹ Jedna so wo přeložk hódančka „Der es macht, der will es nicht; der es trägt, behält es nicht; der es kauft, der braucht es nicht; der es hat, der weiß es nicht. [Der Sarg]“, kiž hodžeše so w němskich časopisach abo šulskich wučbnicach namakać.

So woni njeſchto tajke temu podomne mjecz / zedža, to widzach. Dyž ja na Hermanki pſchin- / dzech, da ſtejachu ſwetcſheho Sferbjo wokolo taj- / kich kniſchkow, kiž na Haſſach kpfchedawanju / wohnwowane budža; ale woni wot nich žaneho \ 2 \ Wuzitka, kajž tejšch žaneho wjerneho Weſelja / nemejachu. Tudy bjechu aby tajke žorty, kotrež / Kſchefczijanam nepſchifteja, aby tajke poweſtwa / wot wjezow, kotrež ſo huſto ſtaſe nebjechu a tak / dale. Saſo widzach huſto, ſo moji Berſczy Brat- / ſja tajke Kniſchki ſobu dzeržachu, kotrež kojždy / Mjeſbaz wohnpſchindu, kajž njedže: Der Potil- / lion; Miſchmaſch ſcherzhafter Poſen; Allerhand / macht dies Blatt bekannt, a. t. d. ſaplaczichu ſa / teſame njekotre Sſljeberny a dyž je pſchelaſowali / bjechu a ſo praſchachu, ſchto nawuknyli ſu? da / bjefche pſchezo jara maſo, huſto niczo, a huſto tak / piſbane, ſo frofemicž nemožachu, kajž mi toſamo / Sferbjo ſkoržili ſu. Woſche teho, dyž tejšch tam / a ſem njeſchto dobre bjefche, da nebjje tolla ber- / ſkje a to praſchenje ſbotkne ſawoſta, hacž frofe- / micž moža?

Schto czinjach? Dokelz Sferbjo podla ſwo- / jej Bibliji a Prjedarkich-Knihow, hiſchče dru- / he Piſmo laſowacž zedža – ſchtož teſ neprawe / neje, dyž jeno nieſchto dobre je – da ja ſebi myſ- / lach, ty zejſch jim pemhacž [sic!], zejſch jim tajke maſe / Kniſchki, kajž rad mjecz zedža, pſchihottowacž, / kiž ſdobrem Sſwjedomnjom laſowacž moža, jim / toſame kojžde Mjeſbaz pſchipoſtač, a ſteho ſu te- / ſame Kniſchki ſwoj Sapoczatk doſtaſe, kotrež to / Wopiſmo maja: Mjeſbazne Piſmo krowuczen- / ju a kwokſchewenju; Hacž moje Wotpoladanje / was rofwuczič a wokſchewicž doſanecž budu, dyr- / bi wam ta Ordnonka pokafač, we kotrež ſo to / ſtač budže. \ 3 \

Kprjenemu budu na to ladacž, ſo bych was / ſ Jeſuſowej wuczbu pſchezo ſnajomniſchich / ſczinił, pſchetož to woſtanje wewſchim to prjen- / ſche. Ja budu wam pokafač, ſchto po tej ſa- / mej czinic a czohož ſo woſtajicž macze. Czoho- / dla ja to we Praſchenjach a Wotmolwenjach czy- / nił bym? to ſo niz jeno tehodla je ſtało, ſo byſch- / cze ſchitko czim ſjauniſcho frofemili, ale ja mam / hiſchče druge wotpoladanje pſchi tem. Wam / Sferbam ſu pſchi tem Rofwuczenju waſchich Džje- / czy we tej Wuczbi naſcheho Sbožnika pſchezo hiſch- / cze tajke Kniſchki nuſne, kotrež bychu tuſamu / Wuczbu ljepe pokafaſe, hacž ſo toſame hacž do- / tal ſtało je. Dyž was njek w Praſchenjach a / Wotmolwenjach ſtymi bojkimi Wjernofžjami, / kiž nam Jeſus ſnebes delje pſchineſ je, ſnajomni- / ſchich czinicž budu, da budu ja to ſtych Knihow / ſacž, kiž rjekaju: „Das kleine Lehrgebäude der / chriſtlichen Glaubens- und Sittenlehre von D. G. / F. Seiler.“ Tude budžecze moz poſnacž: hacž / wone tejšch wopraudžje wam Jeſuſowu Myſl ſna- / jomniſchu czinja? a dyž to namekacze, da može- / cze potom waſchich Kneziſch Duchomnych pro- / byč, ſo bychu teſame pſchi tym Rofwuczenju wa- / ſchich Džjeczi wužiwali, woni budža to radzi czy- / nicž, te wuczby tej kſchefczijankeje Wjery, kotrež / tudy we tych Kniſchkach ſteja woſebje czifchczecž / dacž; a tak budžecze krafne Knihi tak derje kro- / ſwuczenju waſchich Džjeczi, jako teſ kwafchemu / wokſchewenju doſtač. – To druge, ſchtož czy- / nicž, aby czohož ſo woſtajicž macze, jeli ſo zecze / po Božej wohli ſo ſadzerzecž, budžecze tak derje \ 4 \ wtych Seilerkich Knihach, dyž ja ktym 10 Ka- / ſnjam pſchindž budu, namekacž, kaž teſ ſteho ſpo- / ſnacž, dyž wam kojždy mohl wſchirunanjach po- / kačacž budu, kak derje ſebi czyſami radžachu, kot- / liž ſwoje pſchifchluſchnoſczje jako Kſchefczijenjo do- / pelnichu, a kak hubeni tude huſto czyſami bychu, / kotli to neczinjachu.

kDruhemu budu ja ſo teho prozowacž, ſo / bych was ſtej Naturu pſchezo ſnajomniſchich ſczy- / nił. Ja bym poſnał, ſo moji Sferbjo te Stwo- / renja, kotrež ſo na tutej Semi namekaju tak ne- / ſnaja, kaž ſami radzi bychu zyli. Ja zu was / tehodla ſtej Natury aby ſtymi widomnymi Wje- / zami ſnajomniſchich czinicž, kotrež ſo na tu tej / Semi namakaja. Jow nebudu pak jeno wot / ſchelakich Swjerjatow a Płodzenzow, ale tejšch /

wot tych Wošebnofczjow, Mozow a Urfachow / tych wjezow reczecz, a to budže wam pšchezo wja- / ze to wobšwjetficz, ſchtož we wašchej Bibliji wot / teho wulkeho, mudreho a dobrocziweho Boha la- / fujecze, to budže wam Bože dobre wobštaranje / prawje ſjaunje pokafacz; to budže was kwalbi, / kdžakej, klubofczy, kponižnofczy, kpoštuſchnofczy a / kdowjerjenju pšhecziwo Bohu nawabicž.

kZecžemu, dokelž ſo bes wami hišcže pšche- / zo tež nišcho wot tej pšhibojlkej Wjery nameka, / kotraž ſo, lejder! tak borſe ſtego Šfwjeta a ſchtož / hišcže frudnišchi je, ſtych Wutrowow tych, kiž / ſo Kſhefcžijenjo menuja, ſubicž nochzu, da ja tejšch / a tu ſamu ſakacz a wam pokafacz budu, kak / neprawe macže, dyž drudy tym aby druhim wje- / nam moze pšchipiſacže, kotrež nimaja; to aby druhe \5 \ fa njefchto bojſke dzerzicže, ſchtož ſo tolla na / naturfke wašhnje ſtane; tejšch tym naturfikim / wjezam wetſchu moz pšchipiſacže, hacž woprau- / dže maja, a tak dale. Wam to pokafacz, je nu- / ſne, dokelž wy pšchi tajkich Smolkach to dowje- / renje, kiž kBohu mjecz dyrbicže, ſubicže a pšchi / Wjezach bojaſni budžecže, džež ſo ničeho bojecz / nimacže.

kSchtwortemu nebudu ja tejšch ſabyč, ſo / bych wam wot jeneho MjeBaza kdruhemu niſch- / to pšchipoſtał, ſchtož wošebnje Hoſpodarej / kwedženju nuſne je; kak won njeđen ſwoje Poh- / lo, Brožen, Hubju, Skot, a. t. d. ljepe wuži- / wacz; aby kak won ſebi ſam pšchi ſchelakich Ko- / rošzjach ſwojich domjazych na lošhke wašhnje / pomhacz može.

kPjatemu budu wam neſnajomne podacza / krašnych a wošebnych Człowekow ſjewicž, aby / kajž Wuczeni jo ſjenem Šłowom wureknu: / Anekdoty pojdacž. Tejšch to budže was na ſdob- / ne Wašhnje wokſchewicž.

kScheſtemu budu wam Hudanja horeda- / wacz, – kotrež ja we kojždej pšchichodnej ſchtuzy / wukładowacz zu – dokelž ſym widžił, ſo teſame / lubujecže, a ja tejšch je ſazpicž nochzu, tak dołho / hacž tajke ſu, ſo krječam ſkładnofž nedawaju.

Napoštek dyrbycže wy tejšch Podacza ſwa- / ſcheho Wozneho-Kraja wot jeneho mjeBaza kdru- / hemu ſhonicž[.] Dokelž ja pak tajku wulku Wje- / domnofž wot ſchitkich Podaczow niemam, da bu- / du ſchitkich tychšamych, kotři wot tajkich Poda- / czow niſchto wedža, lubje prošycž, ſo bych \6 \ to Mjeſczy kneſej Monlej, temu Knihow-Cžiſch- / czerej pšchipoſtałi, hewak nemože ſo to ſtacž; a / tehodla tejšch we tem ničo wjeſte ſlubicž nemožu.

Na tajke wašhnje budu ja was, lubi Beržy / Laſowarjo! tak derje roſwucžicž, jako tejšch wo- / kſchewicž.

Bychu pak njeđen njetek njekotři bes wami / byli, kotřiž pšchi ſebi myſla: Haj, to je ſcho ja- / ra dobre, ſchtož nam tude ton neſnajomny Pšche- / czel praji, a my jo tejšch ſpoſnajemy, ſo my to / ſchitko derje wužiwacz možeme; ale ſwotkal budže / kojždy mol ton Czaſ a tejšch ton ſljeberny Kroſch / pšhindž, kiž my ktemu potrebamy? da ja tymſa- / mym, kotři radži lože ktemu pšhindž zedža, a tym- / ſamym, kotři praja, ſo czaſ nimaja hišcžen / niſchto pšchiſtajicž zu. Wy, kiž tak wele na to / wazicž nochzeče, a tolla radži moje Knifſhki laſo- / wacz zecže, wy pyttajecže wdruhich Wjezach to / ſlutowacz, ſchtož kſchjednej Žiwnofzi runje wohn / potrebne neje; aby ſtupče 4 romadže, kojždy da- / wa potom Kroſchik, a jeli ſo wy to nechacže, do- / kelž toſame ſami lkhowacz zecže, da dyrbi ton / kiž 14 Šchtubow [sic!] romadžje woſme, jeno ſa 12 / Šchtukow ſapłacžicž. Wjaze nemožu njetek či- / nič. Wy, kotřiž prajicže, ſo czaſ nimacže, wy / ſo molicže. Ja wjem ſo ton nedžellki Džen wam / hišcžen pšchiwſchem džeželi ſbotkny woſtane, a / tonſamy Džen mozeče ktemu nałozicž. Dyž wy / w Zyrkwi buli, a tam nuternje na Bože Šlowo / poſlušali ſze; dyž njetek dom pšhindžecže a tude / ſwaſchkej Bibliji jedyn Staw, njekotre Stuczki / aby tejšch ſwaſchich Prjedarkich-Knihow niſchto \7 \ ſzyłei Nuternofzju laſowali ſze: da woſtajcže wa- / ſche Džjecži, wa-

fchu Czeledź, aby kohoź hewak / macze romadze, a fchtuź najljede [sic!] lafowacz moze / ton lafuj Kruch ftych knihow. Na Weczor, po / Weczeri mozecze dale lafowacz, a tak budzecze / niz jeno Czaŝa daź [sic!], ale teź ton wužitk mjecz, fo / waŝcha Czeledź doma woŝtacź, a ton czaŝ na dru- / he ŝe Waŝchnje pŝhecźinicź nebudze.

Niczo nochzu ktemu dale pŝchiftajicz, hacź fo / ja ŝchitkim mojim Berłkim Lafowarjam wobŝwjet- / fićz mozu: fo teŝame Knifchki niz mojeho wužitka / dla, ale ŝlutej luboŝje kwam Sferbam piŝať ŝym, / a hiŝchczen piŝacz budu, dyź ŝo jich doźz nama- / kacź budza, kotli toŝame wuźiwacz zedza. Dyź / ja jeno niŝchto kwaŝchemu roŝwuczenju a kwokŝche- / wenju pŝchiftajicz mozu, to budze mi ta najwet- / ŝcha Sda. Boh daj mi Moz toŝame dokonecz, / ŝchtoź ŝebi ŝym prjotkfał, a wam loŝcht toŝame / lafowacz, ŝchtoź ja wam piŝať ŝym, jako

Waŝch dobry Pŝheczel. \8 \

Wot teho trojeniczkeho Boha.

- 1) Schtu je Nebjo a Semju ŝtworiť / Boh ton Knes. 1 Knih. Mojŝať. 1,1
- 2) Schtu ŝdzerzi wŝchitke Wjezy? / Boh, kiź ŝchitkim Wjezam ŝiwenje a Moze dawa. / Romŝk. 2, 36. Japoŝcht. Skutk. 17, 28.
- 3) Je da Boh teź wot njekoho ŝczineny? / Nje, won je wjeczny, bes Spoczatka a bes Konza. / Pŝalm 90, 2. 1. Tim. 1, 17. Rom. 1, 20.
- 4) Je Boh tak kwidzenju, jako naŝche cźjeło / aby druhe Wjeze, kiź ŝo widzićź dadza? / Nje, Boh je Duch, to rjeka, won je newidomne / Bycze, kotreź Roŝom a Wohlu ma. Jan. 4, 24. / 1. Tim. 6, 16.
- 5) Je Boh mozny? / Haj, Boh je mozny; won cźini ŝchitko, ŝchtoź ze. / Pŝalm 115, 3. 13, 5. 6. Luk. 1, 37. 1 Mojŝať 17, 1.
- 6) Dze je Boh? / ŝchudźom; won je ŝchudźomny Boh. Jer. 23, 23. 24. / Pŝ. 139, 7. 8. Japoŝch. Skutk. 17, 27. 28.
- 7) Dyź Boh ŝchudźom je, wje a widzi won / tejfch ŝchitko? / Haj, won je ŝchewjedomny; won wje ŝchitko, ŝchtoź / było je, ŝchtoź nietsk je, a ŝchtoź budze. Japoŝcht. / Skutk. 15, 18. Pŝ. 139, 2. 3. 4. 1 Jan. 3, 20. / Hiob 42, 2.
- 8) Je Boh tehodla tejfch jara mudry? / Boh je ton najmudrifchi; won najljepje we, ŝchto / nam dobre je, a moze tejfch ŝchitko, ŝchtoź ŝo ŝtane. \9 \ nam kljepŝchemu lenkowacz. Pŝ. 104, 4. 1 Tim. / 1, 17. kRom. 11, 33-36.
- 9) Je Boh tejfch jara dobrocziwy? / Won je ton najdobrocziwifchi; won wopokafa ŝchit- / kim ŝtworenjam tak wele dobreho, hacź jeno mjecz / moza. Pŝ. 103, 5. 118, 1. Japoŝcht. Skutk. 14, 17. / Jan. 4, 16. Pŝ. 36, 6-9.
- 10) Moze Boh ŝle wobendź? / Nje Boh je ton najŝweczifchi; won neczini niczo ŝe, / a hi- / dźi ŝchitko ŝchtoź ŝe je. / Pŝ. 5, 5-7. Japoŝcht. Skutk. 10, 35. 1 Petr. 1, 16.
- 11) ŝaplaćzi tejfch Boh to Dobre a poŝtrafu- / je won to ŝle? / Won je prawy Boh, won ŝaplaćzi to dobre a po- / ŝchtrafuje to ŝle wjeźje, kRomŝk. 2, 6. Pŝalm / 145,17.
- 12) Ale poŝchtrafuje won ŝchitkich tych, kotli / Rjech cźinja? / Boh je ŝmjelny a nadny; to je, won je pokileny / Rjechi wodacz a Hubenym pomhacz. 2 Mojŝ. 3, / 4. 6. Jan. 3, 16. Pŝ. 103, 8-13.
- 13) Moze Boh newjernoź rećecz? / Boh je wjerny; ŝchitko ŝchtoź won ŝlubi, to won / wjeźje dzerzi. Pŝ. 33, 4. 4 Mojŝ. 23, 19.
- 14) Moze ŝo Boh teź tyŝchicz a ŝtyŝkniwy bydź? / Nje; won je ton najŝboźniŝchi, to je, won ma ŝtaj- / nje to najczifczifche a najwetŝche weŝelje. Pŝ. 16, / 11. 1 Tim. 6, 15.
- 15) Kak wele da je tajkich Bohow? / Jeno jedyn jenicźki Boh. 5 Mojŝať. 6, 4. Jef. 44, / 6. 42, 8, 1 Kor. 8, 6. \10 \

16) Je da we tym jeniczkim bojftwi tejz jena / jeniczka Parfchona? / We tym jeniczkim Bojftwi řu zi Parfchony, Wotz, / Ssyn a řwjaty Duch, kiž te bojłke wořebnořzje / romadžje wot Wjecznořzje maja. Matth. 28, 19. / 1 Joh. 5, 7.

17) Kak řu řo teřame zi Parfchony teho je- / nicžkeho Bojftwa tym cřlowekam řjewiře?

1. Ton Wotz je Sswjet řtworił a řdřerzi jon, je te- / ho Ssyna pořłal kwumoženju tych cřlowekow a / pořzele řwjateho Ducha do tych wutrowow tych / cřlowekow. 1 Kor. 8, 6. Jan. 3, 16. Jan. 4, 16.

2. Přches teho Ssyna je řwjat řtworeny, přches / njeho budže won řdřeržany a regirrowany, je tych / cřlowekow wumoł, a da jim teho řwjateho Ducha. / Joh. 1, 3 Koll. 1, 16. 17. 1 Tim. 1, 15.

3. Ton řwjaty Duch řweczi tych cřlowekow a přchi- / neře jich ktemu, řo bychu řbořni byli. / Tehodla je jeno jene jeniczke wjeczne Bojftwo; we / tymřamym jeniczkim wjecz-
nem Bojftwi řu Wotz, / Ssyn a Duch, do kotrychž my wjerimy a přches / kotrychž nad-
nu Pomez my řbořni budžemy.

Ta penefna Luboř je Koren řchitkeho řle / ho, 1 K. Tim. 6, 10.

W njekajkej Wřy delneje Saxonřkej bjeřchtaj / dwaj kudaj mandřellkaj, kotreřz jeneho jenicžkeho / Ssyna mijeřchtaj. Won wukneřche to Woinarřtwo / a jako won jo nawuknył bje, da dźjeřche won na \11 \ Wandronku. Hieřom dwanače ljet bjechu fajřchle / řa tem hacř tej Starřchej nicžo wot njeho řlyřchalař / nebjeřchtaj a newedřiřchtaj hacř řiwy je aby morwy. / Won pak bje řiwy a dokerž won to řwoje derje nawuk- / nył bje a te řařlu-
žene Penefy lutowařche, da naroma- / dřiřche won řebi wele. Jako dwanače ljet nimo bje- / chu, poda won řo na Pucz kdomej, řo by won to / Samoženje ře řwojimaj kude-
maj Starřchimaj, kajž / dřakomny Ssyn dźjelil a jeju wot teho řwojeho ře- / řiwicř pom-
hał. Won mijeřche tejšch Towarřcha řo- / bu, kiž jeho hacř kteřbamej Wřy přchewodři. Ja- / ko wonej na Wecřor do tej Wřy přchindžeřchtaj, pra- / jeřche won knjemu: Ja zu mojimaj Starřchimaj pra- / we nenadřujete Weřelje cřinicř; dženř Wecřor zu ja / pola neju fajndž a necham jimaj praicř, řchtu ja řym; / jutři rano, dyž ja hiřchče lejšecz budu, přchindž ty / řamnu a woprařch řo pola mojeju Starřchej, hacř / jeju Ssyn tude neje? a dyž wonaj prajitaj: Nje, / da rek ty jeno, řo won dyrbi tu přchebywacz, řchak / je won cřera wecřor kwamaj přchifchoł. Tedy budže- / taj mojej Starřchej rucři kmojemu Wozeř přchibje- / zecz a řo wulzy řweřelicř. Kajž wotrečřane bje, tak / řo tejšch řta. Ton Ssyn přchindže křwojimaj Star- / řchimaj a wuda řo řa zuřeho. Won prořchefche řwo- / jej Starřchej, řo bylřhtaj jeho řo hotowe Penefy a do- / bre řřłowa přches Noz hořpodowařej, dokerž jeho / nelořchtuje wKorcřmi woltačř. Won wucřřanu kte- / mu wařnu Mořchen pořnu řPenefami, a da jimaj / řmolom řchjesnak. Wonaj wfařchtaj jeho horje, / wonaj řej pak nemyřleřchtaj, řo by to jeju Ssyn / bycz moł. Won bje tejšch woprawdže řa ton Czař, / jako jeho widřilej nebjeřchtaj zylje hinakřchi, řo jeho \12 \ tak borře řefnacř nemožeřchtaj. Dokerž won pak tak / wele Penefow přchi řebi mijeřche, da přchindžeřchtaj / wonaj na tu rořnu a beřbořnu Myřł, řo zyřchtaj je- / ho řkonzowacz, wonaj přchi řebi myřleřchtaj, do- / kelž won zuřy, kiž knikomu neřřłufcha, a Wecřor po- / řdje [sic!] přchifchoł je, da to nebudže přcheradřene, dyž / moj jeho řabijemoj. Tu řa-
wjesnu Myřł wonej tejz / na cřertowłke wařchnje wuwedžeřchtaj. Jako ton / Ssyn bje lenycz řchoł a řřproznořze dla cřiřchje wuř- / nył, mocřiniřchtaj [sic!] wonaj melczo te Durje a fara- / řeřchtaj jeho ře řřekeru wřwerdem řpanju, řo won / řmolom morwy wořta, řebrařchtaj jemu te Penefy a / řarebařchtaj jeho hiřchče we Noze řady tych Broz- / njow do Jamy. Rano přchifchedři Towarřch wopra- / řcha řo, hacř jeju Ssyn cřera We-
cřor přchifchoł ne- / je? Kak nařtrožeřchtaj řo tej nehornej cřłowekaj přchi / tajkimlej

Prafchenju! Wonej pak prajefchtaj, fo / pfchifchoł neje. Won wołta pak pfchi tem a neda o / wotpokafacz, ale wobtwerdzi fo dyrbi tude bydź, do- / kelz ton Zufy, kiż czera knimaj pfchifchoł, jeju Ssyn / je był, kiż jeju wdołhim Czau widził neje, a fo je / won jimaj nenadzuite Weelje Źczinicz zyl. Njetk / Źapoczefchtaj wobej StarŹchej newurek-nenje ałowicz. / Stroenje a Styłknofz nadpade jeju, pfchetoz njetk / Źpofnafchtaj, fo wonaj jeju jeniczkeho Ssyna amej / abilej bjefchtaj. Ton Zufy teho besboneho Skutka / teju Źleju człowekow o nafroziwfchi kwatafche, fo / by tu wjez Źjewił a pfcheradził. Wobej StarŹchej / buŹchtaj do Źaftwa czinanej a doŹafchtaj tu Źawino- / watu Schraffu. \13 \

Pozpula.

Ja zych wam najpredy njefchto wot jeneho zu- / feho Swjerjata dołho pojdacz, dokelz pak ta Predy / -Rycz tak wele Papyry precz Źala je, fo ja Źchitko / Źkrotkim czinicz dyr-bju, da my njetk na jene tajke / Swjerjatko Źkrotkim poladacz zemy, kotre o wle- / czi polla nas horederzi, a wot kotrehoz wy wjezi / mjenicz budecze fo wam tak Źnajomne je, fo Źchitko / hiezom wot nieho wjezfe. Pozpulu Źe hufto lyfche- / li, to ja wam wje-rju, wy ju tejsch popaneli Źe, a / je wam we wałchich Źljetkach bliŹko była, fo Źe ju / derje wobladacz moli, ale ja nielŹcho [sic!] na to Źtaju nam / tolla Źchitko hiŹchczen wot tejamej Źnajomne neje.

Schtu je bes wami, moji PŹheczeljo, kiż mi / prajicz moe: Źwotkal Źmolom Źchitke Pozpule em / pfchindu? Predy hacz PŹchenza tak wooka neje, fo / wona jich pfchikry-wacz nemoe, da nepŹchindu wone. / Wodnjo neje jich tolla nichto pfchindz widził?

Schtu moe mi bes wami prajicz, kak tolla / mono je, fo wona na Symmu tajku dowhu Rejzu / czinicz moa, dyz tolla wot Tucznofze tak czelke u, / fo ljedom Źto Kro-czelow poŹpochu ljelacz moa, Źmo- / lom Źao delje panja. A po njekotrych Dnjach u / wone na jedynmol precz. Wone dyrbja Dzen wot / tendnja wotberacz a pŹchezo uŹche bycz, hacz kMor- / ju pfchindu, dejz woju rejzu romade Źapocznu.

Na Morju u ludo widziłi, fo wone ka wul- / ka Mroczel czanele u. Na Brofy teho morja a na / tych wokołnych InŹulach czakaja wone tak dołho, hacz / dobry Wjetr pfchindze, Źkotrymz bychu pŹches morjo / leczi moe. Kak moa wone pak fe wojimi krukimi \14 \ Źchidłami jenu tajku dołhu Reizu wuderzecz?

Tak borfy hacz wjaze ljetacz nemoa, da o ta zyła / mroczel do Wody dele puŹchci a tak dale pluwa. / Dyż tak na Wodzi pluwaju da jene Źchidło hohrje / do Źofta dera, kiż jim kwjetrowej Pwachci lui, / na kotre wałhnje wone kdruhemu Brofy teho mor- / ja pfchindu. Po Neapolis czanu na ljeczi tak wele / Pozpolow lubor, kotre f Af-riki pfchindu, fo to pra- / wo Pozpolje wojicz Źa wele Źto Źlotych pŹchenajate je. / Jedyn wjeŹty BiŹkop wtamnym Kraju rjeka tejsch / wot to ton Pozpolowy Byłkop.

To je pak kmjerkowanju, fo wone predy, dyz / pfchindu a popanene buda, Źkoro 8 Dnjow zito kyy- / dzi doŹtacz dyrbja, hacz jedyn je jyfz moe, dokelz / tedy jara jydojte u. Snadz u tam, dejz predy u / byle wele wot tamnych jydojtych Trawow jydli, ko- / trez krotki Cza predy hacz precz czanele u, wuzi- / wałe u.

Kak dziwne, fo jim amo te Trawo niczo ne- / Źchkoda; fo wone pak pŹches woje mjao Źa druhich / jydojte a Źchkodne buda.

Jan Ssylnak, aby to Scherenje.

Sa Starłku wjerjachu Ludo, a moe bycz, fo / jich hiŹchczen wele to wjerja, fo Czert wNozy, wof- / febnje woko hidnacze a dwanacze Seigerach wokowo / de a człowekow boajnych czini. Nałch Ssylnak / pak bjefche we wojej MłodoŹi derje roluczeni, a /

jemu bje prajene, ƒo Krystuf pšchifchoł je, te Skutki \15 \ teho Czerta skafycz, ƒo won tym Wjerjazym lko- / dzicz nebudze, dokelz won radfifcho widzi, dyz woni / we ƒwojim rješnem Spanju woſtanja, hacz ƒo by / jich ſtehoſameho wotzucził. Njetk bjefche won wo- / ſchetemu dołho Wojak był, a hufto tam na Wałchi / ſtał, dzjefch ludžo prajachu, ƒo najbolje ſcheri. Tu- / de nebjeſche won aby nicžo widził, aby wono bjefche / kojzdemol, dyz ƒo Scherenje pokafafche, ſhonił, ƒo / jebanje bjefche. Hufto bjefche wono po njeho cziſ- / nył, aby jeho wołał; ale won by pšhezzo namekał, / ƒo Scherenia ſCzjewom a ſDufchu bjechu, kotrež / pšches to ƒwoje Wotpoladanja, kotrež mjajachu cziſ / lofcho wuwelz možachu. Won bjefche ƒej tehodla / prjotwfał, ƒo wot Scherenjow nicžo wjeri- / ricz, hacz je- / no to, ƒa možno je.

Njetk bje Ssynack po Bitwi wot Wojakow loſ / pšchifchoł, a ƒlužefche polla jeneje Wudowy, kotrež ton / Muž nedauno wumrel bje. Wona bje bohata a dzje- / ława Žona, mjejeſche 3 Džjeczi wot 9 a 12 Ljetow, je- / nu Džowku a Ssynak bjefche Wotroczk. Cziſami wob- / ſtarachu romadzi to Kublo, kotrež bje ton Muž ſawo- / ſtajiw. Ta Wowka, kotraž hiſhczen we domi bjefche, / wjerefche hiſhczen ſchitke te Bwafniki a druhe Wjeze / kotrež we pšhadnych Stwach pojdanje budza, a bjefche / tehodla ƒwoju džowku kotraž njetk Wudowa bjefche, tejfch / tak horjeczanała.

Kajž Ludžo reczeli bjechu, da rjekafche pšchezo, ƒo / ƒo wtej Kejzi wjeſtych Czabach ſcheri, a kojždy bojefche / ƒo wNozy. Njetk mjejeſche ƒa njekotrych Nozow, we / kotrymž pak – mjerkuježe jo dere – Miſlaz neſwje- / czeſche, ton ſly Duch ƒaſo we tym Domi ſwoje Wałch- / nje. Ta Wowka bjefche pšchi bliđzi pšhecziwo Ssyna- / kej jara wele hjezom ſtonała a ſdychowała[.] Czi Džje- / czi brjechn [sic!] tak bojaſne, ƒo ƒo jeno njefchto małe ſhi- / bacž mozeſche, da bježachu wone do Kuczika. Schizy \16 \ ſtarachu ƒo, ƒo bjechu wNozy twerđzi ſarygłowani a / ſacžjeneni buli.

Ssynakeho prjenſche Praſchenje bjefche to bylo: / hacz da ſchtu to Scherenje widził je? Ta Wowka a ta / Wudowa wobſwjetfichu jo, ƒo njekotři Ssuſodzi jo ſ da- / laka widzili ƒu, a ƒo tejfch jejne nebo Muž (kiž teho / Scherenja ƒo kSmerczi naſtručał bjefche) 3 mole jo wi- / džił je; ƒo wono bjely Duch bydž dyrbi, kiž ſkoro tak / mały kajž Džjeczo, ſkoro pak tak wulki kajž Muž, ſkora / pak kajž hoberſki Muž je. Tonſamy bjely Duch, ſchtož / to najbojaſniſche pšchi tej zyweje Wjezy bydž dyrbi, by / ƒo pšched jich Woczami tak ſjewił, najpredy by won / kajž wulka Kula, potom pšchezo wetſcha, potom tak wul- / ka ƒo ſcziniła, ƒo žadyn Człowek tak wulki neje. Ssyn- / nak ƒmjejeſche ƒo teho jako won to ƒlyſcheſche a woſe- / bje ƒmjejeſche won ƒo teho bjeteho Ducha; dyž tu kwilu / ta Wowka jeno pšches to Pojdanje do tajkeje Stylknofze / pšhindže, kak by hižom teho Ducha widziła. Ja njefch- / to na to ſtaju, dzjefche Ssynak, ja to Scherenje doſa- / nu, a dyž ƒo to ſtanje, da zemy jo prawje wabladač [sic!]; / borfy dyrbi wono we tej Stwi ƒwoje Kumſchte pokafacz, / a ſjeheno Džjefzja jedyn dołhi Muž wordowacz. Nje, / nje Jano, wołachu ſchizy; my nochzemy jo widzič; / tejfch nedyrbicže wy jo popanycz, ſarekče jo jeno, dyž / mozeče.

(To ſbotkne druhi mol.)

Hudanje.

Kiž jo cziſni ton jo nochze, kiž jo neſefche ne- / ſkhowa jo, kiž jo kupi netreba jo; a kiž jo ma, / ton jo newje.